

EWA RADOMSKA ▶▶

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9503-534X>

Uwarunkowania instytucjonalno-prawne rozwoju przedsiębiorstw społecznych w Chinach: przepisy krajowe i lokalne programy pilotażowe

Institutional and legal conditions for the development of social enterprises in China: the national provisions and the local pilot schemes

Abstract

The aim of the article is to assess the institutional and legal conditions for the development of social enterprises in China by analyzing the current national provisions, indirectly relating to these entities, the local pilot schemes and the accreditation systems of social enterprises operating within them, as well as to formulate recommendations to decision-makers concerning further necessary measures for the development of social enterprises. The analysis carried out has drawn several key conclusions. China is at an early stage in the implementation of institutional and legal solutions which are important for the development of social enterprises. There are no national laws and policies regulating the status and functioning of these entities. The national provisions on non profit law and company law relate indirectly to social enterprises. A complementary set of rules is needed to take account of the hybrid organisational form of social enterprises. In addition, a comprehensive assessment of the existing institutional and legal arrangements implemented under local pilot schemes (in Chengdu, Shunde-Foshan, Shenzhen, Beijing) is needed. They provide the basis for national legislation and policies relating to social enterprises. Insufficient understanding of the concept and the importance of social entrepreneurship by decision-makers at the government level can be considered problematic.

Keywords: social enterprise, pilot schemes, accreditation systems, Chengdu, Shunde-Foshan, Shenzhen, Beijing, China

Институциональные и правовые условия развития социальных предприятий в Китае: национальные положения и местные пилотные схемы

Аннотация

Цель статьи – оценить институциональные и правовые условия развития социальных предприятий в Китае путем анализа действующих национальных положений, косвенно касающихся этих субъектов, местных пилотных схем и действующих в них систем аккредитации социальных предприятий, а также сформулировать рекомендации лицам, принимающим решения, относительно дальнейших необходимых мер по развитию социальных предприятий. Проведенный анализ позволил сделать несколько ключевых выводов. Китай находится на ранней стадии внедрения институциональных и правовых решений, важных для развития социальных предприятий. Отсутствуют национальные законы и политика, регулирующие статус и функционирование этих организаций. Национальные положения о некоммерческом праве и законе о компаниях косвенно касаются социальных предприятий. Дополнительный набор правил необходим для учета гибридной организационной формы социальных предприятий. Кроме того, необходима всесторонняя оценка существующих институциональных и правовых механизмов, реализованных в рамках местных пилотных схем (в Чэнду, Шунде-Фошань, Шэньчжэнь, Пекин). Они обеспечивают основу для национального законодательства и политики в отношении социальных предприятий. Проблема по-прежнему заключается в недостаточном понимании концепции и важности социального предпринимательства лицами, принимающими решения на государственном уровне.

Ключевые слова: социальное предприятие, пилотные схемы, системы аккредитации, Чэнду, Шунде-Фошань, Шэньчжэнь, Пекин, Китай

Wstęp

Współczesne zmiany społeczno-ekonomiczne i związane z nimi wyzwania XXI wieku, również w sferze społecznej (m.in. starzenie się społeczeństw, nierówności dochodowe i majątkowe, ubóstwo i wykluczenie społeczne, dyskryminacja, migracje) niosą ze sobą konieczność poszukiwania

nowych, racjonalnych ekonomicznie i społecznie rozwiązań problemów społecznych, a także wzmocnienia kapitału społecznego i solidarności społecznej, co nie jest bez znaczenia również w aspekcie podnoszenia konkurencyjności gospodarki. W intensywnie rozwijającej się ekonomii społecznej występuje pojęcie przedsiębiorczości społecznej. Jest to typ działań gospodarczych, których specyfika polega na odmiennym od tradycyjnego określaniu celu podejmowanych działań. Celem tym jest przede wszystkim tworzenie określonej wartości/korzyści społecznej. Przedsiębiorstwa społeczne łączą w swojej działalności funkcje społeczne i ekonomiczne, przy czym funkcje ekonomiczne traktowane są jako te, których spełnienie umożliwia realizację funkcji społecznej, nadrzędnej wobec ekonomicznej. Badania nad przedsiębiorczością społeczną (m.in. Dees, 1998; Perrini, 2006; Brooks, 2008; Gunn, Durkin, 2010; Fayolle, Matlay, 2011; Kickul, Lyons, 2020; Widjojo, Gunawan, 2020) i przedsiębiorstwem społecznym (m.in. Nyssens, 2006; Social Enterprise Alliance, 2010; Ridley-Duff, Bull, 2019; Davies, Haugh, Chambers, 2019) rozwijają się od wielu lat w Europie i Ameryce Północnej, stopniowo także przyciągają coraz większą uwagę badaczy z różnych dyscyplin, a także praktyków z krajów na innych kontynentach, w tym w Azji. Wciąż aktualnym zadaniem społeczności akademickiej jest dojście do konsensusu co do definicji głównych pojęć z zakresu przedsiębiorczości społecznej, przy jednoczesnym uwzględnieniu różnorodności tematów badawczych (Short, Moss, Pumpkin, 2009), interdyscyplinarnej natury tych zjawisk i procesów (Pierre, Friedrichs, Wincent, 2014), a także praktyki rynkowej. Dotyczy to również Chin.

W Chinach występuje dysonans między dynamicznym rozwojem praktyki przedsięwzięć społecznych a niewystarczająco rozwiniętą teorią przedsiębiorczości społecznej (Wang, Wang, 2015), a także brakiem ogólnokrajowej polityki ukierunkowanej na rozwój przedsiębiorczości społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych. W kręgach akademickich badacze problematyki jednoznacznie wskazują, że dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Chinach niezbędna jest odpowiednia polityka (Beiwei, 2018). Należy również szerzej korzystać z doświadczeń innych krajów w ich podejściach do rozwoju przedsiębiorczości społecznej (Chen, 2014; Jin, 2016). Nie oznacza to bezrefleksyjnego przenoszenia rozwiązań zagranicznych bez uwzględnienia odmiennego kontekstu (Chandra, Kerlin, 2021). Pewne rozwiązania można

wykorzystać, ale dostosowując je do środowiska instytucjonalno-prawnego, otoczenia społeczno-kulturowego – w tym przypadku specyfiki chińskiego systemu gospodarczego – jako kroku na drodze do zbudowania własnego ekosystemu przedsiębiorstw społecznych, wraz z służącą ich rozwojowi adekwatną polityką i rozwiązaniami instytucjonalno-prawnymi. Warunki ku temu są sprzyjające, gdyż po dekadach koncentracji na wzroście i rozwoju gospodarczym przedstawiciele władzy centralnej Chin zaczynają przywiązywać coraz większą wagę do aspektów społecznych i środowiskowych.

Celem artykułu jest ocena istniejących w Chinach uwarunkowań instytucjonalno-prawnych rozwoju przedsiębiorstw społecznych poprzez analizę obecnych przepisów krajowych, lokalnych programów pilotażowych (realizowanych w czterech chińskich miastach: Chengdu, Shunde-Foshan, Shenzhen, Pekin) i funkcjonujących w ich ramach systemów akredytacji przedsiębiorstw społecznych, a także sformułowanie rekomendacji dla decydentów dotyczących dalszych, niezbędnych działań służących rozwojowi przedsiębiorstw społecznych. Sformułowano dwa główne pytania badawcze: Jakie są zalety, a jakie ograniczenia istniejących obecnie w Chinach rozwiązań instytucjonalno-prawnych odnoszących się do przedsiębiorstw społecznych? Czy lokalne programy pilotażowe i funkcjonujące w ich ramach systemy akredytacji przedsiębiorstw społecznych dają podstawę do opracowania ogólnokrajowych przepisów i polityk służących rozwojowi przedsiębiorstw społecznych? Przyjęto metodę jakościową, która, oprócz analizy dostępnych publikacji naukowych, objęła także analizę przepisów prawnych obowiązujących na poziomie krajowym (prawo *non profit* i prawo spółek) oraz rozwiązań instytucjonalno-prawnych przyjętych w ramach lokalnych programów pilotażowych, głównie systemów akredytacji przedsiębiorstw społecznych i podmiotów za nie odpowiadających. Do tego celu wykorzystano dokumenty władz lokalnych i organizacji wspierających rozwój przedsiębiorstw społecznych w Chinach, a także wyniki trzech wywiadów przeprowadzonych z osobami zaangażowanymi w proces akredytacji przedsiębiorstw społecznych w Shenzhenie. Problematyka podjęta w artykule wypełnia lukę badawczą na polskim gruncie. Z drugiej strony, autorka ma świadomość, iż dobrana i wykorzystana metoda badawcza ma swoje ograniczenia, a zagadnienia poruszane w artykule dotyczą wybranych aspektów i wymagają dalszych, pogłębionych badań, w tym badań pierwotnych nad różnymi aspektami

przedsiębiorczości społecznej w Chinach. W warunkach rosnącego znaczenia aspektów społecznych i środowiskowych dla rozwoju kraju, problematyka przedsiębiorczości społecznej w Chinach stanowi perspektywiczny obszar badań.

Artykuł składa się z czterech części. Część pierwsza obejmuje identyfikację głównych impulsów rozwojowych koncepcji przedsiębiorczości społecznej w Chinach. W części drugiej wskazano na dwie kategorie przepisów i polityk w Chinach, które odnieść można do przedsiębiorstw społecznych, choć pojęcie to nie ma jeszcze swojej oficjalnej, powszechnie akceptowanej i obowiązującej definicji w tym państwie. Część trzecia obejmuje charakterystykę rozwiązań instytucjonalno-prawnych w ramach lokalnych programów pilotażowych wraz z wyodrębnionymi modelami akredytacji przedsiębiorstw społecznych. W części czwartej podjęto się oceny rozwiązań instytucjonalno-prawnych odnoszących się do przedsiębiorstw społecznych w Chinach oraz sformułowano rekomendacje dla decydentów, dotyczące dalszych kierunków działań służących rozwojowi przedsiębiorstw społecznych.

Koncepcja przedsiębiorczości społecznej w Chinach – główne impulsy rozwojowe

Przedsięwzięcia społeczne podejmowane przez osoby indywidualne i różne podmioty, w tym głównie z sektora *non profit*, realizowane były w Chinach od wielu lat. Yuan Ruijun, w oparciu o wnioski z własnych badań wskazuje, iż koncepcja przedsiębiorczości społecznej została wprowadzona do Chin w 2004 r., po tym jak Jitong Liu z Uniwersytetu Pekńskiego przetłumaczył część raportu badawczego dotyczącego współpracy gospodarczej i rozwoju organizacji (Yuan, 2019). W 2006 r. Xin Hu opublikował artykuł w czasopiśmie „Comparative Economics & Social Systems”, omawiający, czym jest przedsiębiorczość społeczna (Xin, 2006). Było to jedno z pierwszych badań na ten temat w Chinach. Dodatkowo, kilka znaczących książek przetłumaczonych na język chiński, takich jak m.in. Davida Bornsteina „How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas” (Bornstein, 2007), Charlesa Leadbeatera „The Rise of the Social Entrepreneur” (Leadbeater, 2001) oraz Geoffa Mulgana i jego współpracowników z The Young Foundation „Social Silicon Valleys” (Mulgana et al., 2006), przyczyniło

się do rozpowszechnienia koncepcji przedsiębiorczości społecznej wśród osób zainteresowanych. Zainspirowało również nowe pokolenie chińskich przedsiębiorców społecznych, w szczególności tych, którzy już mieli doświadczenie w realizacji przedsięwzięć społecznych. Po 40 latach szybkiego wzrostu gospodarczego Chin, niektórzy przedsiębiorcy zaczęli dostrzegać negatywne skutki zewnętrzne pojedynczego skupienia się na zysku. Dostrzegli możliwość tworzenia wartości społecznej wykraczającej poza główny cel ich działalności (Wang, 2014). Coraz więcej młodych przedsiębiorców, zwłaszcza kobiet-przedsiębiorców (Warnecke, 2018) oraz przedsiębiorców działających w obszarze technologii, zaczęło szukać innowacyjnych rozwiązań w obszarze usług społecznych i rozumieć, że ich działania przyczyniają się do tworzenia wartości z korzyścią dla różnych grup w społecznościach lokalnych.

Istotną rolę we wprowadzaniu zachodniej koncepcji przedsiębiorczości społecznej w Chinach odegrały podmioty międzynarodowe, głównie z Wielkiej Brytanii, takie jak British Council (BC) i Global Links Initiative (GLI). Znaczenie miały również zagraniczne doświadczenia i współpraca osób indywidualnych i organizacji z Chin z przedsiębiorstwami społecznymi za granicą (FYSE, 2012). British Council – międzynarodowa organizacja reprezentująca Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej w zakresie współpracy kulturalnej i edukacyjnej, rozpoczęła działalność w Chinach w 2006 r., a dwa lata później zajęła się obszarem przedsiębiorczości społecznej. Wprowadziła program Skills for Social Entrepreneurs (SfSE), w ramach którego przeszkolono do 2017 r. 3200 przyszłych przedsiębiorców społecznych (Cui, Kerlin, 2017, s. 96). Wielu z nich, decydując się na założenie przedsiębiorstwa społecznego, stało się pionierami w eksploracji przedsiębiorczości społecznej w Chinach (Xu, 2017). Z kolei Global Links Initiative to organizacja *non profit*, zarejestrowana jako organizacja charytatywna w Wielkiej Brytanii; ma biuro oraz organizację stowarzyszoną w Szanghaju i Tokio. Jej celem jest wspieranie działań na rzecz włączenia społecznego, promowanie międzynarodowych powiązań między organizacjami społecznościowymi w Wielkiej Brytanii, Japonii i Chinach oraz między sektorem *non profit* a społecznością korporacyjną w tych krajach, w celu wzmocnienia zdolności organizacji społecznych do rozwiązywania problemów oraz zachęcania obywateli do udziału w zarządzaniu i podejmowaniu decyzji. GLI promuje koncepcje i praktyki przedsiębiorców społecznych w Chinach od

2004 r. Zorganizowało brytyjsko-chiński program wymiany dla organizacji pozarządowych i przedsiębiorców społecznych na temat integracji społecznej oraz regeneracji społeczności na obszarach miejskich. Zaczęło się od wizyty w Chinach członków brytyjskiej organizacji charytatywnej o nazwie Community Action Network, aby spotkać się z chińskimi odpowiednikami w Szanghaju i Pekinie. W 2006 r. GLI zorganizowała w Pekinie pierwsze warsztaty badawcze dotyczące przedsiębiorstw społecznych, a w 2009 r. opublikowała pierwszą dwujęzyczną broszurę przedstawiającą historie przedsiębiorców społecznych w Chinach. Chińska strona internetowa GLI, platforma wymiany praktyk w zakresie innowacji społecznych, jest uważana za jedno z najbardziej przydatnych zasobów i źródeł informacji w Chinach. GLI jest szczególnie zainteresowana ułatwianiem rozwoju przedsiębiorców społecznych – ludzi, którzy mają oryginalne, realne pomysły na rozwiązywanie problemów społecznych i ulepszanie warunków życia w swoich społecznościach, a także podkreśla znaczenie technologii informacyjnych i ich szerszego wykorzystania w zakresie wzmacniania konstruktywnej wymiany. GLI bada również możliwość wymiany i powiązań między Chinami a Japonią w kwestii budowania zdolności organizacji *non profit* oraz ram prawnych i podatkowych dla tych podmiotów (*Global Links Initiative*, 2021). Wpływ rozwiązań sprawdzonych w innych państwach można dostrzec przy projektowaniu kryteriów akredytacji przedsiębiorstw społecznych w ramach lokalnych programów pilotażowych w Chinach. Spośród nich brytyjski znak SE Mark stał się jednym z najbardziej wpływowych.

W obliczu wyzwań związanych z brakiem wsparcia rządowego, ograniczonymi możliwościami finansowania oraz niewielkim uznaniem społecznym we wczesnych latach rozwoju (Bhatt, Qureshi, Riaz, 2019), przedsiębiorczość społeczna w Chinach jest obecnie akceptowana i wspierana, nie tyle przez władzę centralną, co przede wszystkim przez przyszłościowo myślące władze lokalne wybranych prowincji, podejmujące różne kwestie społeczne, gospodarcze i środowiskowe (Yu, 2020). Mimo iż przed przedsiębiorcami społecznymi pozostają wyzwania na drodze do pełnego uznania przez społeczeństwo i na szczeblu rządowym, perspektywa ich rozwoju jest obiecująca. Jednocześnie coraz wyraźniej artykułowane są przez nich oczekiwania wdrożenia ogólnokrajowych rozwiązań instytucjonalno-prawnych, które służyłyby rozwojowi przedsiębiorstw społecznych.

Przepisy i polityki odnoszące się do przedsiębiorstw społecznych

System prawny Chin, w szczególności przepisy regulujące sektor społeczny, nie jest jeszcze w pełni ukształtowany. Na szczeblu krajowym obecnie nie ma polityki odnoszącej się do przedsiębiorstw społecznych, nie ma przepisów regulujących status czy funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych ani żadnego dokumentu prawnego choćby ze wzmianką terminu „przedsiębiorstwo społeczne”. Przepisy i polityki, które można odnieść do tych podmiotów autorka podzieliła na dwie kategorie:

1. Obowiązujące przepisy krajowe, takie jak prawo *non profit* (*non profit law*) i prawo spółek (*company law*), którym podlegają te podmioty (w zależności od formy prawnej).

Wśród trzech rodzajów oficjalnie uznanych form organizacji *non profit*: fundacje, stowarzyszenia i jednostki cywilne niebędącymi jednostkami przedsiębiorstwa (*Civilian-run Non-enterprise Units, CNU*), CNU wdrażają projekty i świadczą usługi społeczne. Ocenia się, że jest to najbardziej odpowiednia forma prawna dla przedsiębiorstwa społecznego *non profit*. Opłaty za usługi i kontrakty rządowe są głównymi źródłami przychodów dla CNU. To podmioty, które uwzględniają cele społeczne w swojej misji i wykorzystują innowacyjne podejścia do świadczenia usług społecznych lub rozwiązywania problemów społecznych, stosując model biznesowy zrównoważony pod względem finansowym (Zhao, Guo, 2018). Ta forma organizacyjna jest obecnie uważana za istotny kierunek transformacji organizacji *non profit*. Przedsiębiorcy mają również możliwość zarejestrowania działalności jako spółka lub inne przedsiębiorstwo *for profit* (podlegając pod prawo spółek) i ukierunkować swoją misję na społecznie użyteczny cel, zaspokajanie potrzeb społecznych poprzez dochodową działalność komercyjną (Wang, Duan, Yu, 2016). Przedsiębiorstwa społeczne zarejestrowane jako spółki lub inne przedsiębiorstwa *for profit* mają większe możliwości pozyskiwania finansowania zewnętrznego, w tym z rynku kapitałowego, mogą także korzystać z ulg podatkowych (Ye, 2021, s. 184).

2. Szczególne przepisy i polityki, które dotyczą przedsiębiorstw społecznych w ramach lokalnych programów pilotażowych.

Programy pilotażowe są powszechną praktyką w Chinach i dotyczą wielu różnicowanych obszarów, które są nowe i wymagają przetestowania. Dotyczy

to również rozwijających się obszarów związanych z szeroko rozumianym rozwojem społecznym. Jeśli program sprawdza się, krajowi decydenci mogą rozważyć włączenie rozwiązań lokalnych w danym obszarze do przepisów krajowych (Teets, Hasmath, 2020). Władze lokalne wybranych prowincji zaczęły dostrzegać wyraźną potrzebę współpracy rządu, instytucji lokalnych, organizacji społecznych i przedsiębiorstw w rozwiązywaniu problemów społecznych w innowacyjny sposób oraz zaspokajaniu potrzeb społecznych poprzez nadrabianie braków zdolności rządowych do świadczenia usług publicznych i rozwiązywanie problemu mało efektywnej organizacji pomocy społecznej. Angażują się w tę nową formę zmiany instytucjonalnej poprzez m.in. formułowanie wytycznych regulacyjnych, udzielanie wsparcia finansowego i podnoszenie świadomości społecznej na temat przedsiębiorczości społecznej (Wang, 2018). Na poziomie lokalnym Chengdu, Shunde-Foshan, Shenzhen i Pekin realizują programy pilotażowe koncentrujące się na akredytacji i zachętach dla przedsiębiorstw społecznych (zostały dla nich specjalnie zaprojektowane). W zależności od charakteru podmiotu, który zainicjował i wdrożył system akredytacji, rozwiązania lokalne można ująć w trzech modelach, które scharakteryzowano w dalszej części artykułu.

Lokalne programy pilotażowe i modele akredytacji przedsiębiorstw społecznych

Model 1. Akredytacja rządowa: Chengdu

Chengdu jest położone w północno-zachodniej części kraju w prowincji Syczuan. Pod względem liczby ludności (ok. 14 mln) jest piątym miastem w Chinach, centrum finansowym i gospodarczym prowincji, szczególnie w zakresie handlu, transportu, nauki, technologii, innowacji. Swoje siedziby mają tutaj m.in. ANZ Bank, Nippon Steel Corporation i Electricite De France. Chengdu Aircraft Industry Corporation produkuje samoloty, a Volvo, FAW Volkswagen, Toyota i Sinotruk Wangpai kilkaset tysięcy samochodów rocznie. Chociaż Chengdu nie jest tak rozwinięte gospodarczo jak duże miasta wschodniego wybrzeża, ani tak politycznie wpływowe jak Pekin, w mieście dynamicznie rozwija się sektor organizacji *non profit*, zwłaszcza od czasu katastrofalnego trzęsienia ziemi Wenchuan (12 maja 2008 r.), w którym prawie

90 000 osób uznano za zmarłe lub zaginione, a 375 000 osób zostało rannych (Pletcher, Rafferty, 2021). W Chengdu rozwinięte jest środowisko społeczne, liczne podmioty angażują się w rozwiązywanie problemów społecznych i we wprowadzanie innowacji społecznych.

Rozwiązania dotyczące akredytacji przedsiębiorstw społecznych w Chengdu nie były pierwszymi w Chinach. Jest to jednak jak na razie jedyny oficjalny system akredytacji zainicjowany przez rząd, a realizowany na poziomie lokalnym przez władze miejskie Chengdu za pośrednictwem Komitetu Zarządzającego ds. Rozwoju Społeczności Miejskiej i Wiejskiej (nowa instytucja w Chinach, zajmuje się ogólnym zarządzaniem i koordynacją wszystkich zasobów na rzecz rozwoju społeczności miejskich i wiejskich, w tym z uwzględnieniem rozwoju przedsiębiorstw społecznych), Miejskiego Biura Przemysłowo-Handlowego (odpowiada za opracowanie ogólnej polityki odnoszącej się do lokalnych przedsiębiorstw społecznych) i Administracji Regulacji Rynku Chengdu (lokalna struktura Państwowej Administracji Regulacji Rynku – agencji na szczeblu ministerialnym, podlegającej bezpośrednio Radzie Państwa CHRL, odpowiada m.in. za akredytację przedsiębiorstw społecznych we współpracy z organizacją *non profit* Social Innovation Star). W marcu 2018 r. władze miejskie Chengdu wydały dokument: „Opinia na temat kultywowania przedsiębiorstw społecznych w celu promowania rozwoju społeczności i zarządzania” (*The Opinions on cultivating social enterprises to promote community development and governance*). Ten wiążący dokument określa cele i zasady rozwoju przedsiębiorstw społecznych w Chengdu, w tym stworzenie sprzyjającego otoczenia prawnego dla rejestracji tych podmiotów, umożliwienie im korzystania z określenie „Przedsiębiorstwo Społeczne” („Social Enterprise”) w swoich prawnych nazwach, zachęcanie organizacji *non profit* i *for profit* do zakładania przedsiębiorstw społecznych, m.in. zgodnie z prawem spółek. Dokument definiuje również przedsiębiorstwo społeczne jako „specjalny typ przedsiębiorstwa, z główną misją rozwiązywania problemów społecznych, poprawy zarządzania społecznego, służenia grupom szczególnie narażonym na zagrożenia lub interesom wspólnoty oraz które przyjmuje innowacyjny model biznesowy i działania zorientowane na rynek, a zyski są reinwestowane we własny biznes, społeczność lub dobro publiczne w oparciu o jego cel społeczny” (Pan, 2020).

W czerwcu 2018 r. Administracja Regulacji Rynku Chengdu opublikowała dokument: „Środki tymczasowe Chengdu na rzecz akredytacji i regulacji PS” (*The Chengdu Interim Measures for the Accreditation and Regulation of SEs*), który określa m.in. warunki, jakie muszą być spełnione, aby przedsiębiorstwo otrzymało status przedsiębiorstwa społecznego. Przedsiębiorstwo powinno: 1) być zarejestrowane w Chengdu; 2) jasno określić w swoim akcie założycielskim cele społeczne, sposoby osiągnięcia tych celów oraz sposób pomiaru ich skuteczności; 2) ponad 60% jego przychodów powinno pochodzić ze sprzedaży produktów i usług (włączając kontrakty rządowe); 3) działać przez co najmniej 1 rok i zatrudniać co najmniej 3 pracowników; 4) mieć dobrą historię kredytową. Oparty na tym dokumencie „Podręcznik akredytacji przedsiębiorstw społecznych Chengdu” (*The Chengdu Social Enterprise Accreditation Manual*) określa jedenaście kategorii wskaźników. Pierwsze cztery kategorie są oparte na powyższych wymaganiach wstępnych i są one obowiązkowe dla wnioskodawców do uzyskania akredytacji. Pozostałe wskaźniki (m.in. blokada aktywów, przejrzystość, stabilność finansowa, innowacje, wpływ społeczny) nie są obowiązkowe, ale eksperci opierają swoją opinię na ogólnej ocenie wszystkich tych aspektów przy podejmowaniu decyzji o przyznaniu akredytacji. Proces akredytacji trwa około 4 miesięcy, a certyfikacja ważna jest przez dwa lata od daty zatwierdzenia. W 2018 r. liczba akredytowanych przedsiębiorstw społecznych w Chengdu wyniosła 12, a w 2019 r. – 27 (Pan, 2020). Ich działalność obejmuje m.in. wsparcie rolnictwa i spółdzielni rolników, ochronę środowiska, opiekę nad osobami starszymi i innymi znajdującymi się w niekorzystnej sytuacji, edukację dzieci i młodzieży, wsparcie dla kobiet-przedsiębiorców, wspieranie lokalnej kultury i sztuki.

Model 2. Akredytacja przez usankcjonowany lokalnie podmiot: Shunde-Foshan

Shunde jest zamożną dzielnicą miasta Foshan w prowincji Guangdong w południowych Chinach. Dynamicznie rozwijający się region, w tym zlokalizowane na jego obszarze miasta (jak Foshan) posiadają głęboką kulturę handlową. Sektor organizacji *for profit* jest o wiele bardziej konkurencyjny niż sektor organizacji *non profit*. Władze lokalne starają się budować międzyinstytucjonalny system wsparcia rozwoju przedsiębiorstw społecznych

i innowacji społecznych, a jako wiodącą instytucję powołały w 2012 r. Centrum Innowacji Społecznych Shunde (*The Social Innovation Center of Shunde District*). Od 2014 r. zaczęło ono projektować oraz obsługiwać system akredytacji przedsiębiorstw społecznych. Pierwszą wersję systemu akredytacji określono w wydanym przez Centrum dokumencie – planie wsparcia rozwoju przedsiębiorstw społecznych w Shunde (*The Social Enterprise Cultivation and Incubation Support Plan*). Kryteria akredytacji były dość rygorystyczne i mało elastyczne, ale z czasem ewoluowały. Obecnie, aby przedsiębiorstwo otrzymało status przedsiębiorstwa społecznego powinno: 1) przyjąć formę prawną spółki lub innego przedsiębiorstwa *for profit*; 2) działać ponad pół roku i zatrudniać co najmniej 3 pracowników; 3) mieć jasną misję społeczną (związaną np. ze zwiększeniem zatrudnienia osób znajdujących się w trudnej sytuacji, realizacją usług społecznych, zmniejszeniem ubóstwa lub podejmowaniem inwestycji w wysokości co najmniej 50% jego nadwyżki w długoterminowe (ponad 2 lata) projekty mające wpływ społeczny); 4) mieć stabilne dochody z działalności komercyjnej; 5) mieć doświadczenie w dzieleniu się nadwyżkami, które pokazują troskę o realizację celów społecznych. Zamiast etykiety przedsiębiorstwa społecznego, przedsiębiorstwo otrzymuje ocenę: „A” jako najniższą, „AA” jako przeciętną, „AAA” jako najwyższą (Ye, 2021, s. 191).

Model Shunde jest najwcześniejszym systemem akredytacji przedsiębiorstw społecznych w Chinach. Akceptuje jedynie wnioski o akredytację od przedsiębiorstw zarejestrowanych w Shunde i wyłącznie spółek lub innych organizacji *for profit*. Jednostka akredytująca, czyli Centrum Innowacji Społecznych Shunde, wykluczyło z możliwości akredytacji organizacje *non profit* uznając, że sektor *non profit* nie powinien zarabiać żadnych pieniędzy (Bhatt, Qureshi, Riaz, 2019). Takie postrzeganie tego sektora jest wciąż powszechne w Chinach. Mimo że wśród organizacji *non profit* znajdują się wspomniane wcześniej jednostki cywilne niebędące jednostkami przedsiębiorstwa (*Civilian-run Non-enterprise Units*, CNU), posiadające doświadczenie w realizacji projektów społecznych i świadczeniu usług społecznych, umiejętnie łączą w swojej działalności funkcje społeczne z ekonomicznymi. Od 2015 r. Centrum przeprowadziło kilka rund akredytacji przedsiębiorstw społecznych, w ostatnich latach także we współpracy z Social Innovation Star. 20 przedsiębiorstw społecznych zostało akredytowanych, w tym 8

otrzymało ocenę „AA”, a 12 ocenę „A”. Wśród wszystkich zatwierdzonych przedsiębiorstw społecznych 9 uzyskało akredytację przed 2018 r., a ponownie zostało poddanych przeglądowi w 2018 r. Akredytowane przedsiębiorstwa społeczne działają w obszarze komunikacji międzynarodowej i wsparcia dla cudzoziemców, zatrudnienia osób niepełnosprawnych, oszczędności energii i środowiska, edukacji dzieci, edukacji w zakresie bezpieczeństwa publicznego, ochrony sztuki ludowej itp. (Ye, 2021, s. 193). Przedsiębiorstwa te mają możliwość uzyskania dostępu do finansowania m.in. z Fundacji Shunde na rzecz Innowacji i Przedsiębiorczości (The Shunde Foundation for Innovation and Entrepreneurship) wspierającej lokalnych przedsiębiorców poprzez finansowanie załączkowe, usługi akceleracyjne, a także udział w projektach inwestycyjnych służących tworzeniu wartości społecznej (China Social Enterprise and Investment Forum, 2018).

Model 3. Akredytacja wspieranych przez rząd organizacji pozarządowych: Shenzen i Pekin

Shenzhen – miasto w południowo-wschodnich Chinach, w prowincji Guangdong, bezpośrednio graniczące z Hongkongiem, liczy ponad 13 mln mieszkańców. Jest miejscem ulokowania pierwszej specjalnej strefy ekonomicznej w Chinach (Meng, Sun, Zhao, 2020) i pełni funkcję najważniejszego w kraju międzynarodowego ośrodka technologii i innowacji. Przedstawiony w sierpniu 2019 r. plan rozwoju Shenzhenu przewiduje wzmocnienie pozycji miasta jako centrum międzynarodowych firm technologicznych, uwzględniając też reformy gospodarki miejskiej, systemu prawnego i środowiska (The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area, 2021). Shenzhen jest również aktywny w zakresie wprowadzania innowacji w sektorze społecznym. Pekin natomiast, jako stolica Chin, pełni funkcję największego ośrodka politycznego, gospodarczego, oświatowego i kulturalnego kraju. Zajmuje drugie miejsce po Szanghaju pod względem liczby ludności (powyżej 21,5 mln) i PKB *per capita* (Bochen, 2021).

W ramach programów pilotażowych Shenzhen i Pekin – oprócz własnych rozwiązań – współpracują z China Charity Fair (CCF) w zakresie lokalnej certyfikacji przedsiębiorstw społecznych. W 2015 r. pięć organizacji w Chinach, w tym Uniwersytet Pekijski (Peking University), Chiński Globalny Instytut Filantropii (China Global Philanthropy Institute), Centrum Badań

nad Przedsiębiorstwem Społecznym (Social Enterprise Research Center), Fundacja Narada (Narada Foundation) i Chińskie Targi Charytatywne (China Charity Fair), zainicjowały system akredytacji przedsiębiorstw społecznych, nazywany systemem China Charity Fair (CCF). Podmiot starający się o uzyskanie statusu przedsiębiorstwa społecznego powinien: 1) mieć jasno określone cele społeczne w jego misji społecznej; 2) działać od co najmniej jednego roku; 3) zatrudniać co najmniej 3 pracowników pełnoetatowych; 4) posiadać zrównoważony strumień przychodów – co najmniej 50% jego przychodów powinno pochodzić ze sprzedaży produktów i usług (włączając kontrakty rządowe) (Ye, 2016). Chociaż certyfikat przedsiębiorstwa społecznego nie jest wydawany przez rząd, zapewnia przedsiębiorcom możliwości wsparcia finansowego i niefinansowego, a także używania logo z certyfikatem przedsiębiorstwa społecznego na produktach i w kampaniach promocyjnych. Organizacji *non profit* Social Innovation Star powierzono wdrożenie działań na rzecz tego, aby rozszerzać skalę wniosków o akredytację, składanych przez przedsiębiorców z całego kraju. Obecnie, jako system otwarty na wnioskodawców z całego kraju, system akredytacji przedsiębiorstw społecznych China Charity Fair (CCF) akredytuje największą liczbę przedsiębiorstw społecznych (Xia, 2019). Od czasu jego uruchomienia w 2015 r. do 2019 r. łącznie 312 podmiotów uzyskało akredytację, w tym: 7 w 2015 r., a następnie: 16 (2016), 106 (2017), 109 (2018) i 74 (2019) (Ye, 2021, s. 194). Niektóre z przedsiębiorstw społecznych w innych modelach lokalnych posiadają również akredytację w systemie CCF. Większość wszystkich akredytowanych przedsiębiorstw społecznych to organizacje *for profit*. Zakres ich działań jest zróżnicowany, obejmuje m.in. wsparcie dla osób niepełnosprawnych, edukację dzieci, opiekę nad osobami starszymi, rozwój obszarów wiejskich i sprawiedliwy handel (*fair trade*), kulturę i sztukę, mikrofinanse itp.

W Shenzhen główny koordynator procesu akredytacji – Centrum Rozwoju CCF (The CCF Development Centre) – jest organizacją parasolową, która działa na rzecz zwiększenia sektora *non profit* i sektora przedsiębiorstw społecznych. Mimo że Centrum jest niezależną organizacją *non profit*, zostało ustanowione przez Biuro Spraw Cywilnych Shenzhen (The Shenzhen Civil Affairs Bureau) i otrzymuje większość środków finansowych od rządu. Centrum współpracuje z Social Innovation Star. Akceptowane są wnioski składane zarówno przez organizacje *non profit*, jak i *for profit*. Kryteria

akredytacji przedsiębiorstw społecznych w Shenzhen ewoluowały w czasie. Od 2015 r. istniały cztery ich wersje. Podmiot starający się o uzyskanie statusu przedsiębiorstwa społecznego powinien: 1) mieć wyraźną misję społeczną nakierowaną na rozwiązywanie problemów społecznych; 2) prowadzić działalność przez co najmniej rok; 3) zatrudniać przynajmniej 3 pełnoetatowych pracowników; 4) mieć dobrą historię kredytową. W Shenzhen zamiast etykiety przedsiębiorstwa społecznego (jak w Chengdu), organizacja otrzymuje ocenę (jak w Shunde-Foshan), ale z wynikami podzielonymi na trzy poziomy: „PS” (SE) jako najniższą, „Dobre PS” (Good SE) jako przeciętną i Złote PS (Gold SE) jako najwyższą (Ye, 2021, s. 191).

W przypadku Pekinu w sierpniu 2018 r. na forum chińskich przedsiębiorstw społecznych powstało Pekińskie Stowarzyszenie Promocji Przedsiębiorczości Społecznej (Beijing Social Enterprise Promotion Association), które ogłosiło lokalne zasady akredytacji przedsiębiorstw społecznych (Pan, 2020). Zdefiniowano je jako przedsiębiorstwa, które jako główny cel stawiają sobie dążenie do korzyści społecznych, nadal dostarczają produkty lub usługi w sposób komercyjny, rozwiązują problemy społeczne, wprowadzają innowacje w zakresie usług publicznych i osiągają wymierne wyniki społeczne (Yuan, 2018). Wskazano również, że po certyfikacji wszystkie podmioty będą miały prawo do określonej kwoty finansowania, usług konsultacji eksperckich, korzystania z logo przedsiębiorstwa społecznego, brandingu i powierzchni biurowej oraz innych udogodnień. Zachęcano przedsiębiorców społecznych, aby kierowali się w swojej działalności bieżącymi problemami społecznymi i potrzebami życia publicznego, rozwiązywali problemy poprzez innowacje w zakresie zarządzania społecznego oraz priorytetowo potraktowali poprawę standardów usług publicznych w takich obszarach jak m.in. opieka nad osobami starszymi, filantropia, praca społeczna, administracja majątkiem, ochrona środowiska, zwalczanie ubóstwa, kultura i sport, rolnictwo ekologiczne i bezpieczeństwo żywności (Broadbent, 2018). Procesem akredytacji zajmuje się The Beijing Social Enterprise Enhancement Association – organizacja *non profit* ustanowiona przez Biuro Spraw Cywilnych Pekinu (The Beijing Civil Affairs Bureau) we współpracy z Social Innovation Star. Akceptowane są wnioski składane zarówno przez organizacje *non profit*, jak i *for profit*. Podmiot starający się o uzyskanie statusu przedsiębiorstwa społecznego powinien: 1) mieć misję społeczną; 2) ponad

30% jego przychodów powinno pochodzić ze sprzedaży produktów i usług (włączając kontrakty rządowe), aby uzyskać „1 gwiazdkę” i 50%, aby uzyskać „2 lub 3 gwiazdki”; 3) prowadzić działalność przez 2 lata; 4) zatrudniać co najmniej 3 pełnoetatowych pracowników. Znaczenie mają także m.in. stabilność finansowa, zaangażowanie społeczne, wprowadzanie innowacji społecznych i mierzalny wpływ społeczny. W Pekinie organizacja otrzymuje ocenę (jak w Shunde-Foshan i Shenzen), ale z wynikami podzielonymi na trzy poziomy: „1 gwiazdka” (1 star) jako najniższą, „2 gwiazdki” (2 stars) jako przeciętną i 3 gwiazdki (3 stars) jako najwyższą. W ramach najnowszego systemu akredytacji Pekin akredytował 46 przedsiębiorstw społecznych w 2018 r., z czego około 40% uzyskało również akredytację systemu CCF (Ye, 2021, s. 194). Obszary działania tych przedsiębiorstw obejmują: IT, środowisko i zielona energia, zachowanie tradycyjnej kultury, wsparcie psychologiczne itd.

Podsumowanie: ocena rozwiązań instytucjonalno-prawnych dla przedsiębiorstw społecznych w Chinach

Aktualne rozwiązania instytucjonalno-prawne w Chinach, a zwłaszcza przepisy krajowe, pozostają w tyle za praktyką funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych w tym kraju i znajdują się wciąż na wczesnych etapach rozwoju. Nie ma ogólnokrajowej polityki i prawa, które w sposób szczególnie traktują te podmioty i regulują ich funkcjonowanie. Prawo *non profit*, prawo spółek i związane z nimi przepisy nie są na tyle elastyczne, aby uwzględnić nową formę organizacyjną z mieszanymi celami (ekonomicznymi i społecznymi), mają charakter ogólny. Brakuje wspólnej definicji prawnej dla przedsiębiorstwa społecznego. Z drugiej strony, zainspirowane doświadczeniami międzynarodowymi (głównie brytyjskimi), ale zaadoptowane do chińskiego systemu gospodarczego, środowiska instytucjonalno-prawnego, otoczenia społeczno-kulturowego – lokalne trendy w zakresie akredytacji przedsiębiorstw społecznych (w ramach realizowanych programów pilotażowych) stają się coraz bardziej zbieżne. Akredytacja przedsiębiorstw społecznych stopniowo uelastyczyła progi, aby odzwierciedlać rzeczywiste i aktualne praktyki w zakresie przedsiębiorczości społecznej oraz zachęcić większą liczbę wnioskodawców. Coraz bardziej jednolite kryteria akredytacji mogłyby

stanowiąc podstawę do konceptualizacji jasnego, wspólnego zrozumienia istoty przedsiębiorstwa społecznego. Tymczasem, wciąż trwa w Chinach dyskusja o definicji przedsiębiorstwa społecznego. Niektórzy twierdzą, że dany podmiot powinien być uznany za przedsiębiorstwo społeczne, nawet jeśli jednoznacznie nie wskazuje na cel społeczny w swoim akcie założycielskim, jednak jego działalność gospodarcza przynosi pozytywne efekty zewnętrzne, w tym społeczne. Inni nie zgadzają się z tak szeroką definicją. Odwołują się do lokalnych programów pilotażowych i funkcjonujących w ich ramach systemów akredytacji, w tym kryteriów określających *de facto* cechy przedsiębiorstwa społecznego. Wydaje się, że dają one podstawę do znalezienia konsensusu w stworzeniu takiej definicji i ujęciu jej w dokumencie przyjętym na poziomie krajowym wraz z polityką wobec tych podmiotów.

Rząd zainicjował i oficjalnie popiera rozwiązania instytucjonalno-prawne przyjęte w ramach programu pilotażowego w Chengdu i odnoszące się do przedsiębiorstw społecznych. Udziela również tym podmiotom wsparcia finansowego za pośrednictwem zaangażowanych na poziomie lokalnym instytucji. Wykorzystują one różne instrumenty służące rozwojowi i promocji przedsiębiorstw społecznych, m.in. nagrody pieniężne, dotacje, refundacje podatkowe itp. Programy pilotażowe w Shunde-Foshan, Shenzhenie i Pekinie oferują rozwiązania instytucjonalno-prawne wypracowane przez władze lokalne we współpracy z różnymi podmiotami, w tym z sektora *non profit*. Doświadczenia z lokalnych programów pilotażowych pozwalają na stopniowe tworzenie przepisów i polityk dotyczących przedsiębiorstw społecznych na szczeblu krajowym. Wymaga to jednak kompleksowej oceny dotychczasowych rozwiązań instytucjonalno-prawnych realizowanych w ramach lokalnych programów pilotażowych, identyfikacji ich mocnych i słabych stron oraz wypracowania rozwiązań ogólnokrajowych. Problemem jest niewystarczające zrozumienie przez decydentów na poziomie rządowym koncepcji i znaczenia przedsiębiorczości społecznej, co znajduje odzwierciedlenie m.in. w koncentracji uwagi na systemie akredytacji i roli instytucji lokalnych w tym procesie w jednym lokalnym programie pilotażowym.

Konieczny jest uzupełniający zestaw przepisów uwzględniający hybrydową formę organizacyjną przedsiębiorstw społecznych, ich dążenie do równoważenia zysków gospodarczych i wartości społecznych. Oznacza to konieczność dokonania zmian w prawie *non profit* i prawie spółek, aby jasno

doprecyzować możliwości uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego przez organizacje *non profit*, spółki i inne organizacje *for profit* (w obecnych rozwiązaniach w ramach programów pilotażowych występują różnice w zakresie rodzaju podmiotów mogących składać wnioski o akredytację). Zasadne byłoby wprowadzenie nowej formy prawnej dla przedsiębiorstwa społecznego. Przepisy prawne powinny faktycznie wzmacniać przedsiębiorstwa społeczne poprzez umożliwienie im ustanowienia niezależnych struktur zarządzania i mechanizmów finansowania.

Instrumenty wspierające tworzącego się ekosystemu przedsiębiorstw społecznych w Chinach, w tym różne formy wsparcia finansowego czy w obszarze doradztwa itd., są niewystarczające. Przedsiębiorstwa społeczne powinny mieć dostęp do zróżnicowanych źródeł finansowania, w tym do innowacyjnych instrumentów finansowych, takich jak np. obligacje społeczne (*social impact bonds*, SIB) (Galitopoulou, Noya, 2016, s. 4). Uwagi wymaga finansowanie społecznościowe/crowdfunding. Tym bardziej, że występują w Chinach czynniki sprzyjające jego rozwojowi, m.in. rośnie liczba użytkowników Internetu, w tym Internetu mobilnego, osób korzystających z płatności online, liczebnie zwiększa się klasa średnia, co tworzy warunki do akumulacji kapitału niezbędnego do wspierania tego rodzaju finansowania, zwłaszcza crowdfundingu inwestycyjnego/udziałowego. Pod koniec 2014 r. Chińska Komisja Regulacyjna ds. Papierów Wartościowych (*The China Securities Regulatory Commission*, CSRC) wprowadziła pierwszy projekt rozporządzenia dotyczącego crowdfundingu inwestycyjnego/udziałowego. Jego zapisy oceniane są jako niejasne lub sprzeczne, niewystarczająco chroniące inwestorów. Rok później, w 2015 r., CSRC ogłosiła, iż będzie kontrolować platformy działające w tym modelu crowdfundingu (Lin, 2017). Chiński rząd i władze monetarne traktują crowdfunding inwestycyjny/udziałowy jako źródło ryzyka dla uczestników rynku i podejrzewają platformy o nielegalne działania. Podejście takie nie sprzyja korzystaniu z tej formy pozyskiwania finansowania. Rozważenia wymagają także inne formy wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych, m.in. ulgi podatkowe. Różne rozwiązania oferowane są w ramach lokalnych programów pilotażowych. Również w tym przypadku potrzebna jest analiza i ocena przyjętych rozwiązań, żeby móc wykorzystać lokalne doświadczenia do opracowania ogólnokrajowych rozwiązań. Aby przedsiębiorstwa społeczne rozwijały się, niezbędne są w Chinach bardziej

zdecydowane działania na rzecz stworzenia ogólnokrajowych przepisów i polityki służących ich rozwojowi, kompleksowe i spójne rozwiązania instytucjonalno-prawne oraz solidne finanse, oprócz edukacji w zakresie przedsiębiorczości społecznej i promocji koncepcji w społeczeństwie.

DR EWA RADOMSKA

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
Instytut Prawa i Ekonomii
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków
ewa.radomska@up.krakow.pl

Bibliografia

- Beiwei, L. (2018). *31542, five figures recognize the ecology of Chinese social enterprise*. Chengdu: Chengdu Social Enterprise General Service Platform.
- Bhatt, B., Qureshi, I., Riaz, S. (2019). Social entrepreneurship in non-munificent institutional environments and implications for institutional work: Insights from China. *Journal of Business Ethics*, 154(3), 605–630.
- Bochen, Z. (2021, 25 August). Top 10 Chinese provincial-level regions based on per capita disposable income in H1. Pobrane z: http://www.china.org.cn/top10/2021-08/25/content_77711608.htm.
- Bornstein, D. (2007). *How to Change the World. Social Entrepreneurs and the Power of New Idea*. Oxford: Oxford University Press.
- Broadbent, L. (2018, 14 August). New certification for social enterprises announced. *China Development Brief*. Pobrane z: <https://chinadevelopmentbrief.cn/reports/new-certification-for-social-enterprises-announced/>.
- Brooks, A. (2008). *Social entrepreneurship: A modern approach to social value creation*. Upper Saddle River: Prentice-Hall.
- Chandra, Y., Kerlin, J.A. (2021). Social entrepreneurship in context: pathways for new contributions in the field. *Journal of Asian Public Policy*, 14(2), 135–151.
- Chen, Y. (2014). The cultivation and development of social enterprises: British experience and its enlightenment to China. *Social Work*, 3.
- China Social Enterprise and Investment Forum (2018, 27 January). Shunde Foundation for Innovation and Entrepreneurship: 300 Million Philanthropic Fund for Social Innovation. Pobrane z: <https://www.caixinglobal.com/forum36/>.
- Cui, T.S., Kerlin, J.A. (2017). China: The diffusion of social enterprise innovation: Exported and imported international influence. In J.A. Kerlin (ed.). *Shaping Social*

- Enterprise: Understanding Institutional Context and Influence*. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Davies, I.A., Haugh, H., Chambers, L. (2019). Barriers to social enterprise growth. *Journal of Small Business Management*, 57(4), 1616–1636.
- Dees, J.G. (1998). The meaning of social entrepreneurship. Draft Report for the Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership. Stanford: Stanford University.
- Fayolle, A., Matlay, H. (2011). *Handbook of Research on Social Entrepreneurship*. Cheltenham: Edward Elgar.
- FYSE (2012). *2012 China Social Enterprise Report*. Hong Kong: The Foundation for Youth Social Entrepreneurship.
- Galitopoulou, S., Noya, A. (2016). *Understanding Social Impact Bonds*. Paris: OECD Working Paper. Pobrane z: <https://www.oecd.org/cfe/leed/UnderstandingSIBsLux-WorkingPaper.pdf>.
- Global Links Initiative* (2021). China Development Brief. Pobrane z: <https://chinadevelopmentbrief.cn/ngos/global-links-initiative/>.
- The Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area (2021). *GBA Cities. Shenzhen*. Pobrane z: <https://www.bayarea.gov.hk/en/about/shenzhen.html>.
- Gunn, R., Durkin, C. (2010). *Social Entrepreneurship: A Skills Approach*. Bristol: The Policy Press.
- Jin, R. (2016). The development of takimoto's social enterprises and their experiences. *Shanghai Economic Research*, 6.
- Kickul, J., Lyons, T.S. (2020). *Understanding Social Entrepreneurship. The Relentless Pursuit of Mission in an Ever Changing World*. London: Routledge.
- Leadbeater, Ch. (2001). *The Rise of the Social Entrepreneur*. London: Demos.
- Lin, L. (2017). Managing the Risks of Equity Crowdfunding: Lesson from China. *Journal of Corporate Law Studies*, 7(2), 327–366.
- Meng, L., Sun, Y., Zhao, S. (2020). Comparing the spatial and temporal dynamics of urban expansion in Guangzhou and Shenzhen from 1975 to 2015. A case study of pioneer cities in China's rapid urbanization. *Land Use Policy*, 97(C).
- Mulgan, G., Wilkie, N., Tucker, S., Ali, R., Davis, F., Liptrot, T. (2006). *Social Silicon Valleys. A manifesto for social innovation Social Silicon Valleys. What it is, why it matters, how it can be accelerated*. London: The Young Foundation.
- Nyssens, M. (ed.). (2006). *Social enterprise: at the crossroads of markets, public policies and civil Society*. London: Routledge.
- Pan, S. (2020). The Development of Social Enterprise in China Chengdu Citys Innovative Practice. *Academy of Entrepreneurship Journal*, 26(2). Pobrane z: <https://www.abacademies.org/articles/the-development-of-social-enterprise-in-china-chengdu-citys-innovative-practice-9164.html>.
- Perrini, F. (2006). Social entrepreneurship domain: Setting boundaries. In F. Perrini (ed.). *The new social entrepreneurship: What awaits social entrepreneurial ventures?* Northampton: Edward Elgar.
- Pierre, A., Friedrichs, Y., Wincent, J. (2014). *Entrepreneurship in Society: A Review and Definition of Community - based Entrepreneurship Research. Social Entrepreneurship: Leveraging Economic, Political, and Cultural Dimensions*. Berlin – Heidelberg: Springer-Verlag.

- Pletcher, K., Rafferty, J.P. (2021, 27 October). Sichuan earthquake of 2008. *Britannica*.
Pobrane z: <https://www.britannica.com/event/Sichuan-earthquake-of-2008>.
- Ridley-Duff, R., Bull, M. (2019). *Understanding Social Enterprise: Theory and Practice*. London: Sage Publications.
- Short, J.C., Moss, T.W., Pumpkin, J.T. (2009). Research in social entrepreneurship: past contributions and future opportunities. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 3.
- Social Enterprise Alliance (2010). *Succeeding at social enterprise: hard-won lessons for nonprofits and social entrepreneurs*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Teets, J.C., Hasmath, R. (2020). The evolution of policy experimentation in China. *Journal of Asian Public Policy*, 13(1).
- Wang, C.L., Duan, Z.W., Yu, L. (2016). From nonprofit organization to social enterprise: The paths and future of a Chinese social enterprise in the tourism field. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(6).
- Wang, J. (2018). The exploration of China's social enterprise certification standards. *American Journal of Industrial and Business Management*, 8(7).
- Wang, J., Wang, Y. (2015). The Literature Review and Prospect of Foreign Researches on Social Entrepreneurship. *Chinese Journal of Management*, 12(1).
- Wang, S. (2014). *Social enterprise and social investment research report* (w j. chińskim).
Pobrane z: http://www.yifangfoundation.org/wap/sources_view.php?id=65.
- Warnecke, T. (2018). Social entrepreneurship in China: Driving institutional change. *Journal of Economic Issues*, 52(2).
- Widjojo, H., Gunawan, S. (2020). Indigenous tradition: An overlooked encompassing-factor in social Entrepreneurship. *Journal of Social Entrepreneurship*, 11(1).
- Xia, X. (2019, 27 February). 5 trends in the Chinese social enterprise landscape for investors to stay in touch with the ground. *AVPN*. Pobrane z: <https://avpn.asia/blog/5-trends-chinese-social-enterprise-landscape/>.
- Xin, H. (2006). What is Social Entrepreneurship? *Comparative Economics & Social Systems*, 2.
- Xu, Y. (2017). *Public welfare to the right, business to the left: social enterprises and social impact investment*. Beijing: Citic Press.
- Ye, C. (2016, 16 December). China's social enterprise certification. *AVPN*. Pobrane z: <https://avpn.asia/blog/chinas-social-enterprise-certification/>.
- Ye, M. (2021). Building an enabling legal environment: laws and policies on social enterprises in China. *Journal of Asian Public Policy*, 14(2), 182–199.
- Yu, L. (2020). The emergence of social entrepreneurs in China. *Journal of the International Council for Small Business*, 1(1).
- Yuan, R. (2019, 15–17 October). *Social Enterprise in China*. Chengdu: China Social Enterprise and Impact Investment (CSEIF) Forum 2019, Conference: „Business for Good, Enabled by Technology and Impact Investing”.
- Yuan, Y. (2018, 13 August). Beijing issued a social enterprise certification program. *New Beijing Daily*. Pobrane z: <https://c.m.163.com/news/a/DP43M1B704388CSB.html?spsw=2&spssid=1dd2bd4cdc86766d6064559bc3d4c591&spss=newsp&from=timeline>.
- Zhao, M., Guo, X. (2018). Defining social enterprise in China: From the dichotomic view to the combinative view (w j. chińskim). *R&D Management*, 30(2), 136–147.